

Däli gardaşym / nowella

Category: Hekaýalar, Kitapcy

написано kitapcy | 22 января, 2025

Däli gardaşym / nowella DÄLI GARDAŞYM

«Taryh üçin ýazylan zatlaryň hemmesi taryh däldir,
emma unudylmaýan zatlaryň welin, hemmesi taryhdyr.»

Sumbar jülgesindäki bu kiçijik oba biziň üçin täze bir durmuş, täze bir dünýä ýaly boldy. Dagyn ýamajyndaky külbeden Alla bilsin, gör, näçe gündür, indi günüzyn daşaryk çykman diýen ýaly oňup otyrsyň.

Çyrada uzakly gije ýanyp dur. Togsanyň onuna giren Nepes Şyhy gürrüň berýär. Ümür ikimizem ýassyga berip ýatan ýerimizden hem-ä onuň «hä»-sini ýetirýärис, hemem depderimize bellik edýärис. Ikimiz arasynda bir maý tapyp, gezekli-gezegine gözümüzizi awusyny almagada ýetişýärис. Yöne garry welin, peje odun gallap oturyşyna biziň bu kiçijik namartlygymyzy aňmazlyga-bilmezlige salyp, gaýtam „Hany, çáý-a gaýnady, ýigitler...“ diýip, göwnümizi göterýär, ruhumyzy täzeleyýär.

Bizi tanamasa-da bilmesede garaşyp ýör eken.“Siz maňa gömülügi ýatan „hazyna“ diýyäňiz .Oh-ow! Eger siz gelmedik bolsaňyz „hazynany“ ýene-de äkidip gömerdiler.Ana, şonda erbet bordy.Men şondan gorkup ýördüm.Bilyänje zatlarymyň baryny özüm bilen alyp gitmeli borun öýdüp, baý, gorkym köp-dä... Umytdadym.Tamam bardy...

Men size ýene bir zady aýdaýyn, ýadyňyzda bolsun, gowy zat hiç haçan eýesiz galýan däldir.Eger gowy zada eýe tapylmasa, onda oňa Hudaýyň özi eýe çykýandyr.Düşündiňizmi ?!

Wagtynda geldiňiz.Meniň bu bilen, öwrenen zatlaryma eýe tapylmasa, nähili bolardy...“

Daňa golaý bu iki üýtgeşik adam – Ümür Esen hemem Nepes Şyhy uklady.Men olary synlap kän oturdym.Ýüz elli ýyl töweregى mundan owal.Garrygala söweşinde üýtgeşik bir wakany başdan geçirilen iki dogany ýatlap, olaryň hem şu ikisine meňzeş adam bolan bolmaklary mümkün diýen pikiri hyýalymda aýlaýaryn.Nepes

aganyň aýdyp beren kän zadyny ýazanam bolsam, onuň bu gürrüñini men depderime bellemedim. Sebäbi ol unudar ýaly zat däl. Sizeм muny unudyp bilmersiňiz...

Daşarda... Jybarly jülgede ýagyrnysyna sanjylan tygdan soň küýki bolup galan Mämmetýar aga garry atyny iýdip, özbaşyna hüñürdäp gelýän ýaly „...Ýeri, men saňa näme diýeýin?! Hä! Näme diýeýin...“ Mämmetýar agany Nepes Şyhy gören eken...

...Sünt-Hasardaky Aly baýyň mülküne-de çapar geldi: “Garrygalada gökleň bilen gyzylbaş gyrlyma girdi. Teke, ýomut, ýazyrgan ilinden kömek gelýänçä özümüz ýagynyň öňünde durmaly...”

Howsalaly habary Aly baý sowuk garşylady. Ol howlukman telbedäki iki aty öz eli bilen ykjam eýerläp, münüp depibermeli edip goýdy. Kiçi ogly Döwletýary awa giden Mämmetýaryň yzyndan ýöllady: „Agaňy haýsy derä, haýsy gowaga siňenem bolsa tap. Tiz bol! Iliň soňundan baryp, masgara bolaýmaly.“

Aly baýyň ýigit wagty bir garpyşykda çep gözüni aldyrypdy. Mahal-mahal şu günki ýaly uruş-dawa sözi agzalsa, onuň kör gözü awuşap, sağ gözü üýtgeşik öwüşgin bilen ýanýardy. Oglanlary wagty bilen köwlenmänsoň, onuň indi birneme gahary geljek bolýardy. “ Gelerler... Gelerlerem. Her haýsy baş oglanlyk işem bitirer, ensalla!“ diýip, ol öz-özüne göwünlik berip başlady. Şeýle diýdigiçede onuň özüne hemem ogullaryna ynamy dagyň daşy ýaly berkäp, agralyp barýar...

– Geldiňizmi?!

– Geldik, kaka.

– Gelen bolsaňyz, atlanyň!

Aly baý öýden arzyly saklanýan almaz gylyjyny alyp çykandan Mämmetýar elindäki hyrlyny derrew Döwletýara uzatdy. Döwletýar tüpeňi almajak boldy, emma kakasyndan çekinip, göwünli-göwünsizem bolsa hyrlyny egnine atmaly boldy.

– Baryň goçaklaryň!...

Aly baý pyýadalap olaryň yzyndan birneme ýöredi. öwrümdäki uly daşyň deňesine baryp, ýene bir sapar sargyt etdi.

– Ätiýaçly boluň! Ýone ýaralanman gaýdyp geläýmäň ogullar!

Iki atlynyň tä garasy ýitýänçä ol butnaman durdy. Soň ol ýuwaşlyk bilen mähnet daşyň üstüne çykyp seretdi. At toýnagynyň hemem daşlaryň şykyrdysyndan onuň göwni tebil tapdymy, nämemi: "Ýa zümem..." diýip, goja bir ham-hyýal etdi. Soň ýene-de köşesdi-de, daşyň üstünde çommalyp oturdy. Ol şol oturşyna hyrçyny dişläp, ýeke gözli döw ýaly bolup, doňup galды...

Ýolboýy dymyp barýan Döwletýar pikirini çugdamlady. Elbetde, ol agasynyň göwnemejekdigini, aňýardy, emma her näme-de bolsa, taryna kakyp görmeli. Onsoňam Mämmetýar çaksyz mergen ahyryn. Bäh, bu pikir nämüçin başdan onuň kellesine gelmedi diýsene...

- Mämmet jan ,diýýän-ä...

- Howwa!

- Ykjam bir ýeri peýläp otursaň, gyzylbaş baryny gaýadan sary goç agdaran ýaly agdararsyň-ow.

- Hany, gönelsene, näme diýjek bolýaň?

- Sen mergen diýjek bolýan...

- Mergenem bolsam, awçam bolsam, tüpeň seňki, gylyç meňki bolar. Onnan ýaňa ýasy ýanyň yerde bolaýsyn. Biz bu sapar awa däl-de, başga bir işe barýas, inim. Hany, samahyllama-da sür gatyrap! Sür!

Bu pirimininiň başa barmanyna hemem agasynyň gödek jogabyna Döwletýaryň gahardan ýaňa ýüzi ak esgä döndi. Ol atyny debsiläp, agasyndan ep-esli ara açdy. Kesewi ýaly gara, uzyn tüpeň şalkyldap, onuň hasam gaharyny getirýärdi. „Mundan käwagt bir „tark eden bolup oturmaga meniň kararym ýetmez“. Ol birden: „Ýok, how!“ diýip, gazaply gygyranyny özem duýman galды.

- Näme „ýok!“ Döwletjan! Döwletýar agasyna jogap gaýtarmady...

Söweş meýdany indi uzakda däl bolsa gerek. Goh-galmagal, tüpeň sesi, atlaryň hyrryldisy, toýnaklaryň şykyrdisy... Birdenem „ynha“ diýlen ýaly, giň ýaýlymda garpyşýan sülsat aýtyma geldi. Bir özüni dürsäp, bärden atylyp baraýmaly.

Mämmetýar köne batyrlaryň ýörelgesini ýatlap, inisiniň alkymyna geldi-de, at üstünden düşmän gujaklaşyp hoşlaşdy.

-Alla ýaryň bolsun, Döwletjan. Adamçylykdyr. Görüşsek-görüşmesek, razy bol!

-Senem razy bol agam!

Agasynyň bu mähremligine Döwletýaryň az-kem göwni ýumşan ýalam boldy, emma içinden welin, ol hiç köšeşip bilenokdy. Bu göz-görtele adalatsyzlyk dälmi näme?! Mämmetýar Dowy mergene şägirt bolanda Döwletýara Durdyhan gylyç oýnamagy öwretmedimi näme?! Awa gidilende hemise tüpeň Mämmetýaryňky?! Şeýle-de bolmaly, bu düşünikli. Şeýle bolýan bolsa, bu gezek gylyç Döwletýaryňky bolmaly dälmi eýsem?! „Kakama-da diýmäýin diýsem. Bilip durka, beýtmesi nämekän-aýt!“

...Döwletýar saklanyp bilmedi. Ol beýle adalatsyzlyga çydap biljek däldi:

-Hany, Mämmetjan! Agam, erkek bolsan-aý! „Razy bol“ diýen bolup, meni razy edip bilmersiň...

Ol atyndan düşdi-de hyrlyny, ok-därini hatarlap ýerde goýdy.

-Gylyjy ber bärík!

-Sen näme diýjek bolýaňaý!

Mämmetýaram atyndan düşdi. Aşakda iki duşman, ýokarda-da iki dogan ýaka tutuşdy.

-Agam, düşün. Men bärden ýaragsyz öz deñ-duşlarymyň arasyна nä dip baráýyn. Meni masgara etme. Ber, gylyjy!

-Hyrlyň bar-a...

-Hyrly seniň ýaragyň, seniň işiň. Sen bu mähnet göwräň bilen agyp dönýänçäň kelläňem aldyrarsyň, gylyjyňam. Ýeňil ýarag biz ýaly ýeňil oglanyňky bolmaly, agam!

-Samsyk bolma, sowul ýolumdan.

-Ber bärík diýilýä, saňa gylyjy!... Meniň arym-namysym, ilim-yurdum, dinim-imanym köýüp barýa... Aý, seniň...

Ýigidiň huşy başyndan göçdi. Ol guşagyndaky pyçagyny sogrup aldy-da, garşysyndaky deşli pyýadanyň üstüne towusdy. Bir eli bilen onuň boýnundan gujaklap, beýleki elindäki pyçagy ýagyrnysyndan harçyldatdy...

...Boljak iş boldy. Indi oýlanyp –ölçerip dökere wagtam ýok. Özünden gidip şalkyldap ýatan agasyny Döwletýar bir gyra, dört

daşyň arasyňa süýräp eltmeli boldy.Tyg oňurga degen borly, ýogsam, ol beýle elhenç gygyrmazdy, özündenem gitmezdi. Döwletýar köýnegini ýyrtyp, çakmak çakyp otlady-da, gara-gurasyny, külünü aldygyna ýara basdy.Gan akmasy kesilenden soñ, Mämmetýar iññildäp başlady. Yüzi ýagtylan Döwletýar tüpeňi, ok-därini onuň gapdalynda goýdy-da üstüne çöp-çalam taşlap gylyjyny syryp, dagdan aşak eňip gitdi.“Aly kör maňa ýone ýerden Döwletýar begiň adyny goýan däldir.Agamyň ganynam sizden aljakdyryn...” – diýip, ol samrap barşyna söweşin jümmüşine süsdirildi...

....Ara böwseňlik düşen wagty Döwletýar umytly gözlerini agasyny taşlap gaýdan ýerine aýlaýardy. Ikindinara şol tarapdan hoş habar ýaly bolup şowhuldy eşidildi. Soñ ýene iki sapar şol ýerden duşmana tarap ok atyldy.Döwletýaryň bokurdagy dolup gözüne ýaş aýlandy...

„Agam jan! Agam jan!”

Ol bärden baranda, ysgyndan gaçan Mämmetýar kellesini daşa goýup ýatan ýerinden çala ýylgyrdy.

Döwletýar agasynyň ellerini gysymlap, oňa cyny bilen ýalbardy:
-Mämmet jan, kakama aýtmagyn... Ine, saña-da gylyç getirdim.
Gözlerini szüp ýatan Mämmetýar çalaja pyşyrdady:
-Däli gardaşym, aý meniň däli gardaşym...

Ahmet Halmyrat Hekaýalar